

EESTI PÕLLUMAJANDUSE AKADEEMIA
ENSV SPORDIÜHINGUTE JA-ORGANISATSIOONIDE
LIIDU TEADUSLIK-METOODILINE NÕUKOGU

ENSV II VABARIIKLIK
TEADUSLIK KONVERENTS
KEHAKULTUURI AJALOO ALAL

KONVERENTSI ETTEKANDED

TARTU 1964

EESTI PÕLLUMAJANDUSE AKADEEMIA
ENSV SPORDIÜHINGUTE JA-ORGANISATSIOONIDE
LIIDU TEADUSLIK-METOODILINE NÕUKOGU

ENSV II VABARIIKLIK
TEADUSLIK KONVERENTS
KEHAKULTUURI AJALOO ALAL

KONVERENTSI ETTEKANDED

TARTU 1964

Эстонская сельскохозяйственная академия

г. Тарту, пл. Ленина, 1

ДОКЛАДЫ КОНФЕРЕНЦИИ

На эстонском языке

ARHIIVKOGU

TARTU ÜLIKOOLI

RAAMATUKOGU

Toimetaja: A. Tiik

Korrektor: V. Kingo

EPA rotaprint 1964. a. Trükipoognaid 2,5.

Tiraaž 150 eks. MB 04370. Tellimise nr. 77.

Tasuta

MAADLUSSPORDI TEKKIMINE JA ARENG EESTIS
KUNI 1920. a.

A. T ä h n a s

TRÜ raskejõustiku kateeder

Ajalugu ja etnograafilised uurimused näitavad, et kehalised harjutused olid vanade eestlaste juures kõrgel tasemel.

Põhilisteks jõu ja osavuse spordialadeks olid maadlus ja tõstmine, millega tegeldi juba varajasest noorusest alates. Ligi 1000 aastat tagasi korraldatud killamängudel viljeldi maadluse kõrval ka teisi spordialasid, kuid tolleaegsetes tingimustes ei nähtud neis siiski praktilist väärtust.

Eesti rahvuslik maadlus ja selle kohalikud erivormid olid võtete vähesuse tõttu võrdlemisi lihtsad, kuid nõudsid siiski suurt jõudu, osavust ja head koordinatsiooni. Vaatamata väiksematele erinevustele oli maadlusviisidel mitmeid ühiseid jooni.

Maadlejaid ei jaotatud kaalukategooriatesse, vaid vastased võisid võistelda kehakaalu erinevusest sõltumata. See andis loomulikult eelised kaalukamale partnerile. Kui juhtus, et paremaks osutus kergem mees, oli selline saavutus igati hinnatud.

Hetkelist õlgadele langemist ei loetud ja võitmiseks tuli vastane selili heita ning teda seal kinni hoida. Lubatud oli jala tahapanek, kuid haarded kätega jalgadest olid enamiku maadlusvormide juures keelatud. Maadeldi tavaliselt ülikonnas, sest eririietus oli tundmata.

Kohtunikke polnud, võistlust hindas pealtvaatajaskond. Maadluskohaks oli pehme muru või heinamaa, talvel aga õlge-

dega kaetud põrand.

Levinumad olid sülitse- ja rinnutsimaadlus, rabelemine, heitlemine ning püksivärvli- ja mustlasmaadlus.

Et eestlased tõusid maailmaklassi juba sportliku maadluse alguspäevil, selleks andis kahtlemata tõuke laialdaselt harrastatud rahvuslik vabamaadlus.

1860-ndail aastail algas Eestis uus ajalooline periood, mille põhinähtusteks olid kapitalismi kiire arenemine, kodanliku klassiühiskonna kujunemine, proletariaadi tekkimine ja tema klassivõitluse algus. Kuigi Eestimaa oli veel kuuni XIX sajandi keskpaigani peaaegu eranditult põllumajanduslik maa, tekkis sajandi teisel poolel siin ligemale 200 tööstusettevõtet. Ühtlasi algas eestlaste kujunemisega rahvuseks ka kodanlik-rahvuslik liikumine.

Umbes sel ajal tekib Eestis ka spordiliikumine. Sajandi viimase veerandi algul hakkasid esimesi võimlemisharjutusi ja -pidustusi korraldama eesti eesrindlikumad maakooliõpetajad (Jüri Soo jt.).

Sedamööda, kuidas tööstuskapitalism arenes Venemaal, algas ka Eesti tööstuse ja põllumajanduse alal järsk tõus. Hakati ehitama suuri vabrikuid ja üldise tööstuse suurenemisega tugevnesid linnad kui tööstus- ja kaubanduskeskused.

Sel põhjusel tulid välismaised rändavad tsirkuse-jõumehed oma läbisõidul ka Tallinna. Nii on teada, et nad külastasid Tallinna 1886. a., tulles siia arvatavasti Peterburi kaudu. Kahtlemata ei esitanud need välismaised jõumehed-artistid puhast sporti, vaid nende esinemine oli tsirkuslik. Pole kindel isegi see, kui palju esimesed välismaalased tundsid näiteks klassikalist maadlust, sest rohkem demonstreerisid nad tõstmist, vöövõitlust ja igasuguseid trikk-võtteid. Kuid nad äratasid siiski huvi raskejõustiku vastu, mis tõusis veel rohkem, kui 1888. a. pöördus Tallinna tagasi Gustav Boesberg, kes oli omapead tutvunud selleaegsete harjutusmeetoditega. Boesbergi mõjutusel hakati harjutama juba süstemaatiliselt.

G. Boesbergi ümber koondus noorte raskejõustikuhuviliste grupp, kes harjutas tema juhtimisel. Ja kui 1891. a. võõrad jõumehed järjekordselt külastasid Tallinna ning rahva hul-

gast endale vastaseid kutsusid, nad ka leidsid neid. Nii maadlesid itaalia jõumehe Sem-Poppiga G. Boesberg ja Tõnis Ervin, kusjuures esimene eestlane võitis, teine aga maadles viiki. Muide, T. Ervinit nimetatakse eesti esimeseks rahvusvaheliste võimetega maadlejaks, sest ta võitis kõiki Tallinnas käinud välismaalasi. Tema peaaegu sensatsioonilised võidud võitmatuks peetud jõumeeste üle olid suureks tõukeks, mis ergutas noori maadluse harrastamisele. Tõnis Ervin oli sündinud Velisel Läänemaal talupidaja pojana. Hiljem sai temast ehitustöölaine. T. Ervin oli tsaarivõimu esindajate leppimatu vaenlane, eriti aga mõisnike ja vaimulike suhtes. Kui talurahva ülestõusu ajal 1905. a. võttis vaenulikkus eriti terava ilme ka Vigalas ja Velisel, oli T. Ervin aktiivsemaid võitlejaid. Ülestõusu verisel mahasurumisel võeti T. Ervin kinni ja lasti karistussalga poolt Märjamaa kiriku juures maha. Ta oli siis 43-aastane.

G. Boesbergi õhutusel tekkis Tallinnas esimene raskejõustikuklubi, mis töötas muidugi ametlikult registreerimata, sest tsaarivõimudelt poleks selleks luba saadud. G. Boesbergi esimeste õpilaste hulgas olid ka Georg Lurich, Aleksander Aberg ja paljud teised eesti esimesed tunnustatud jõukangelased. Varsti loodi side ka dr. V. Krajevski jõustikukabinetiiga Peterburis, kus eesti raskejõustiklased said juba suuremaid teadmisi oma ala harrastamiseks. Dr. V. Krajevski oli väga imestunud sellest heast raskejõustikumaterjalist, mis tuli tema juurde Tallinnast. Lähikäimine dr. Krajevskiga aitas niipalju kaasa, et G. Boesbergi raskejõustikuklubi sai hiljem Eestimaa kubernerilt ametliku tegutsemisloa. Siis oli klubi juhiks juba A. Andruškevitš.

Hiljem tekkis niisuguseid raskejõustikuklube Eestis palju. Arenev klassivõitlus sundis neid aga varsti lõhenema.

Eesti esimesed paremad maadlejad hakkasid tolleaegse tava kohaselt varsti elukutselisteks maadlejateks. Neid oli hulgaliselt, kuid maailmakuulsuse neist saavutas trio Lurich-Aberg-Hackenschmidt, tulles korduvalt maailmameistriks ja reisisid peaaegu kogu maailmas.

Otse legendaarseks kujukaks eestlaste hulgas on jäänud Georg Lurich. Tema oli see, kes õigupoolest hakkas põhjalii-

kult viljelema klassikalist maadlust. Olles toleaeagsete raskekaallastega võrreldes tegelikult poolraskekaallane suutis ta oma parima vormi aastail neid kõiki võita, ja seda tänu oma haruldasele maadlustehnikale. Ta suri 22. jaanuaril 1920. a. Armaviris soetõppe. Peaaegu samal ajal suri sama taudi tagajärjel Lurichi lahutamatu kaaslane A. Aberg. Mõlemad on maetud Armaviris.

Suurel määral Lurichi tõukel hakati raskejõustikku harastama ka teistes Eesti linnades ja keskustes, eeskätt neis, kus Lurich esinemas ja noori üles kutsumas käis. Tartus tekkis käesoleva sajandi algul raskejõustikuklubi Aleksei Palmi juhtimisel. 1907. a. registreeriti see klubi Tartu spordiseltsi "Aberg" nimetuse all. Mainitud selts hakkas 1911. a. alates peaaegu regulaarselt korraldama Baltimaade esivõistlusi maadluses ja tõstmises. Enne Esimest maailmasõda oli seltsi liikmete arv tõusnud peaaegu kahesajani. Narvas pani raskejõustikule nurgakivi 1898. a. Lurich ise. Hiljem juhtis siin tegevust Mihkel Neelus. Algul tegutseti karskusseltsi "Võitleja" juures, kuid hiljem asutati siia veel Peterburi Vene Jõustikuseltsi osakond. Enne Esimest maailmasõda tegutsesid raskejõustikuseltsid või -osakonnad veel Pärnus, Paides, Viljandis ja mujal.

Esimese maailmasõja puhkedes hakkas raskejõustikutegevus kõikjal pikapeale vaibuma, sest peaaegu kõik elujõulised mehed kisti aastakäik aastakäigu järel imperialistlikku sõtta. Hoogsalt tegutsesid eestlased sõja-aastail ainult Peterburi "Kalevis".

SUUNAD NAISTE KEHAKULTUURILIIKUMISES

KODANLIKUS EESTIS (1920.-1940. a.)

L. U u s t a l

TRÜ võimlemise kateeder

Naisvõimlemise areng Eestis hakkas leidma pinda esialgu nende võimlejate kaudu, kes said kõrgema erihariduse Soomes. Helsingi Ülikooli Võimlemisinstituudi lõpetasid A. Raudkats, E. Käppa ja J. Hinno ning asusid tööle Tallinna keskkõppeasutustesse. Siitpeale hakkas tütarlaste võimlemine nendes koolides arenema põhimõtete alusel, mis olid omaks võetud Soome naisvõimlemises.

Erialase ettevalmistusega võimlemisjuhtide puudumine spordiseltside juures aga takistas naisvõimlemise arengut väljaspool kooli. Seda pidurdas ka sõjajärgne raske majanduslik olukord, soikunud tegevus üldiselt kõikidel spordialadel ja huvi puudumine juhtivais ringkondades. Nii kulus pikk ajavahemik, enne kui naisvõimlemisrühmade tegevus sai alguse. Tõuke selleks andis Tallinna Spordiselts "Kalev", suunates E. Idla õppima Berliini Kehalise Kasvatuse Ülikooli, ühtlasi tutvuma L.-Euroopa uusimate võimlemisvooludega. E. Idla tagasipöördumisel Tallinna hakkasid süsteemikindlamalt tööle naiste rühmad spordiseltsi "Kalev" juures 1925. a. Võimlejate aktiivsem organiseerimine ning töö kavakindel juhtimine soodustas osavõtjate juurdekasvu ja see tingis 1929. a. iseseisva osakonna loomise. Osakonnas hakkas töötama neli rühma E. Idla ja H. Müüri juhtimisel. Koos teiste Tallinna võimlejatega otsustas osakond osa võtta sama aasta suvel toimuvatest rahvusvahelistest võimlemispidustustest Helsingis 27-30. juunini. Selle eelproovina korraldati Kehakultuuri Sihtkapitali algatusel Kadrioru staadionil naisvõimlemise õhtu "Ilule ja jõule", et tutvustada laiemaid hulki "modernaja" naise kehalise kasvatusena.

Eesti võimlejate esinemine Helsingis kiideti üldiselt heaks. G. Neggo tantsulise ettekande kohta aga märgiti, et

siin polnud märgata piirjooni võimlemise ja tantsu vahel. Liikumine näis olevat sageli tarbetu.

Huvitavaks ja õpetlikuks osutus osavõtjaile pidustuste raames toimunud uusimate suundadega võimlemiskoolide esinemine teatris. Kavas olid: Elsa Platon (Norra), Rudolf Bode, Karl Loges, Dora Mentzler (Saksa), Agnete Bertram (Taani), Elli Björksten, Ilma Jalkanen, H. Salminen (Soome).

Need esimesed kogemused ja saavutused naisvõimlemise arengus jäid aluseks järgnevale tõusuperioodile 10 aasta vältel. Töö oleks võinud kulgeda edukamalt, kuid seda pidurdasid mitmed asjaolud. Puudusid traditsioonid, liialt vähene kõrgema haridusega noor kaader oli kogemusteta ja võimetu välja nõutama paremaid organisatsioonilisi ning majanduslike töötingimusi, naisvõimlemine püsis üldise arvamuse kohaselt teiste spordialade abidistsipliinina ega leidnud väärilist hinnangut laiemates massides, samuti spordiseltside juhtivates koosseisudes. Puudus täielikult riiklik juhtimine ja abistamine. Mitmelt poolt segunevad moodsa võimlemise ja tantsu mõjud põhjustasid otsinguid õige tee leidmisel ning kilustasid tööd.

Seoses spordiseltside töö aktiveerimisega 30-ndatest aastatest hakkas hoogsamalt arenema ka naisvõimlemisrühmade tegevus. Paljude seltskondlike organisatsioonide juurde asutati uued rühmad, korraldati esinemisi ja ajalehtedes ilmus sõnavõtte naistele kohasema võimlemisviisi nõuetest. Juhtivat osa hakkas etendama Tallinna Võimlemise Instituut, hiljem ka teised naisvõimlemise organisatsioonid, nagu Tartu Naisvõimlejate Selts, Naiste Kehakultuuri Edendamise Ühing, Naiste Kehakultuuri Liit. Koordineeriva keskusena asutati Eesti Võimlejate Liit. Nende organisatsioonide tegevus peegeldab käsitledaval perioodil naisvõimlemise arengut ja olukorda.

T a l l i n n a V ö i m l e m i s e I n s t i t u u t

Tallinna Võimlemise Instituudi asutamise mõtte kutsus esile vajadus ette valmistada võimlemisjuhte, kes asuksid tööle laiemate hulkadega. Esimese sammu selleks tegi E. Idla 1930. aastal võimlemiskursuste organiseerimisega. Järgmisel aastal need nn. E. Idla võimlemiskursused toimusid suuremaarvulise osavõtuga ÜLNU (Ülemaaline Eesti Noorsoo Ühendus) juures.

Kursusi nimetati nüüdsest peale Tallinna Võimlemise Instituudiks. Pedagoogilise juhi kohale jäi E. Idla.

Järgmisel aastal korraldati küpsema iseloomuga esinemisõhtu "Estonia" teatrisaalis. See pidi tutvustama avalikkust uute meetodite ja põhimõtetega võimlemises. Õhtu programmi korraldati ka Tartus.

1933. a. muudeti Tallinna Võimlemise Instituut iseseisvaks ÜENU osakonnaks. Niisuguses organisatsioonilises alluvuses püsis see mõned aastad. Koostöös Eesti Võimlejate Liiduga toimus nimetatud ajavahemikul rida ühiseid üritusi: kahed üleriigilised võimlemisjuhtide kursused, mitmed võimlemisõhtud Tallinnas ja maa kaugemates keskustes, ettevalmistustööd esimesteks rühmvõimlemise esivõistlusteks jne.

Vastutusrikkamaid ülesandeid instituudi tööle püstitas osavõtt Helsingi võimlemispidustustest 1938. a. suvel. Sõidu korraldajaks oli Eesti Võimlejate Liit. Võimlejate arvu poolest (üle 200) kujunes see suurimaks välisesinemiseks. Viis päeva kestnud pidustuste vältel peale massiharjutuste esinesid valikrühmad teatris. Eesti naisvalikrühma kavas olid keha-kool, rakendusvõimlemine ja rahvaviisi alusel arendatud liikumislavastus.

Nagu ajakirjanduses kriitika märkis, äratas pealtvaatajaskonnas huvi eriti jooksukool ja hüpped ning liikumislavastuse juures kombinatsioonide uudsus.

1938. a. sügisel lahkus Tallinna Võimlemise Instituut ÜENU juurest ja jätkas tööd Eesti Võimlejate Liidu õppeorganisatsioonina. Peatselt tekkinud lahkhelide tõttu eralduti 1940. aastal aga iseseisvaks Ernst Idla Võimlemise Instituudiks.

Tallinna Võimlemise Instituudi kümneaastane tegevus väärrib mitmel põhjusel kiitvat hinnangut. Siin valmistati ette Tallinna võimlejate paremik ja juhtide-instruktorite kaa-der, kelle kaasabil propageeriti võimlemist ka maa kaugemates keskustes. Instituudi liikmete initsiatiivil sai võimalikuks mitmete võimlemispidustuste organiseerimine. Suhtumine võimlemise alavääristatud olukorda muutus. Eriti naiste kehalises ettevalmistuses omandas võimlemine teiste spordialade kõrval suurema tähtsuse. Tuleb tunnustada seda, et E. Idla püstitas

nõude erineva harjutusvara valiku ja tööviisi kasutamise kohta naiste ja meeste rühmades.

Rea aastate jooksul õnnestus välismaa erisuunaliste võimlemise koolkondade ja süsteemide algupäraneid kohandada olemasolevatele tingimustele sobivaim ja kujundada välja omapärase joonega naisvõimlemine. Eeskujul harjutuste valiku, rakendamise ja järjestamise põhimõtetele andis rootsi võimlemis-süsteem. R. Labani rühmliikumistele iseloomulikke jooni meenutas mõningal määral rakendusvõimlemise osa. R. Bodelt olid võetud jooksuvormid, laine- ja hooharjutused, tõuke- ja surumisliigitused kätele, põhimõtte astendada võimlemistööd kehakooliks ja rakendusvõimlemiseks, samuti totaalsuse printsiip (s. o., kus vähegi võimalik, kasutada harjutusi kogu keha kaastegevusel). R. Bode mõju kajastus niivõrd selgelt, et sageli märgiti ajakirjanduses seda esiletoovalt. Järelikult ei saa E. Idla naisvõimlemisega seostada uue, algupärase süsteemi teket. Eri kooli või süsteemi nimetuse omistamine ei tarvitse küll alati olla igakülgsest põhjendatud, kuid antud juhul puuduvad tõendid, et tegemist on meie oludele ja inimtübile kohase kooliga uutel põhimõtetel.

Tallinna Võimlemise Instituudi naisvõimlemist iseloomustas harjutuste lihtsus, huvitavus ja dünaamiline iseloom, naisele omaste liikumisvormide kasutamine, kompositsioonide ühtne stiil. Töös eraldati kahte astet: algastet nimetati kehakooliks, sellele järgnevat aga rakendusvõimlemiseks. Kehakool korrigeeriva ning vormiva tööga oli määratud algajale. Rakendusvõimlemine põhines kehakooli ettevalmistaval astmel ja siin rõhutati liikumise suurt tähtsust. Liikumisülesanded pidid õpetama võimlejat paremini valitsema oma keha, arendama koordinatsiooni ja pakkuma rõõmu. Liikumisvõime kujundamiseks kasutati rütmilisi harjutusi. Rütmilised harjutused liigitati kolme ossa: hood, voolav liikumine ja hüpped. Hoogude alla kuulusid käte, jalgade ja kere hooharjutused. Voolava liikumise alla kuulusid kõnd, jooks, pöörded (nn. keerud), laineharjutused. Kolmas grupp - hüpped ja hüplemised - esindasid raskemaid ja pingutust nõudvaid liikumisi.

Praktiline töö ei eraldanud täielikult kehakooli ja rakendusvõimlemise osa. Kummagi harjutusvara jäi üksteisega tihedalt seotuks ja pidi täiendama vastassuunalisi puudu-

jääke, olenevalt võimlejate kehalise arengu vajadustest. Nii kasutati rakendusvõimlemise huvitavaid elemente algajate juures lihtsustatud kujul, kehakooli harjutusi edasijõudnute juures aga üldise kehalise arengu eesmärgil.

Võimlemist edasiviivate tegurite juures esinesid Tallinna Võimlemise Instituudi töös märgatavalt suured puudused. Kasutatavad vahendid ei andnud küllaldaselt määralt igakülgset ettevalmistust ja nende kõrval polnud organiseeritud naistele teiste spordialade harrastamist, õieti seda ei pooldatud ega soovitatudki. Vähe kasutati harjutusi vahenditega kui mahukat ja spetsiaalset osa tänapäeva naisvõimlemises. Nõutavad erinevused laste ja täiskasvanute praktilistes tundides olid jäänud välja toomata.

Võimlemise instituut oli püstitanud eesmärgi ette valmistada kaader, kes hakkaks organiseerima tööd kogu maal ja viiks võimlemise massidesse. See jäi põhiliselt teostamata. Juhtide-instruktorite koosseis oli rakendatud tööle rajoonikeskustesse ajutiselt suuremate võimlemisürituste ettevalmistusperioodidel. Ennastsalgavale kohusetäitmisele väljapoole Tallinna või Tartut ei eelistanud keegi jääda.

Võimlemine rahvapärasele alusele! Kehaline kasvatus tuleb viia rahva hulka! - nende loosungite all huvitas E. Idlat eelkõige tema kui võimlemisjuhi kuulsus. Oma "assistentide" eelistamine ja teiste õpetajate alahindamine põhjustas vaenulikku suhtumist instituudi juhtivasse koosseisusse, takistades sõbralikku koostööd.

E. Idla tõi uema vooluga kahtlemata värsket puhangut naiste võimlemisse. Tema aktiivsus, loominguline võime, suur pedagoogiline meisterlikkus ja töömeetodid meelitasid võimlema paljusid, kes seni olid eemale jäänud. Hästi organiseeritud propaganda ja demonstratsioonemised populariseerisid võimlemist. Tallinna Võimlemise Instituut saavutas sel perioodil juhtiva koha kogu riigis.

T a r t u N a i s v õ i m l e j a t e S e l t s

Mõjustatud Tallinna eeskujust ja moodsa naisvõimlemise põhimõttest, asus väike rühm Tartu võimlemisõpetajaid organiseerima naiste gruppe. Nii sai teoks Tartu Naisvõimlejate Seltsi asutamine 1930. a. Liikmete arv kasvas kiiresti ja võimlase

puudumisel tuli seda sageli piirata. Seltsi asutamise perioodil töötas kolm rühma 110 võimlejaga M. Borkmanni, O. Rebase ja E. Tiidemanni juhtimisel. Tööplaanis oli ette nähtud korraldada laagreid, esinemisi ja osa võtta suurematest üleriigilistest võimlemispidustustest.

Esimene suvelaager korraldati 1932. a. Elvas. Laagri õppekavas oli: võimlemine, rütmiline võimlemine, tants, ujumine, kergejõustik ja vetelpääste. Praktiliste oskuste kõrval püüti anda ka teoreetilisi teadmisi. 1936. a. suvel toimus sama õppekavaga kolmenädalane kursus, mille eesmärgiks oli naiste suunamine "võimlema ja mängima". 1937. a. suvelaager korraldati eelmiste eeskujul Puurmannis. Seekord kuulus külalisena õppejõudude koosseisu ka soomlane Karto. Seltsi võimlejad organiseerisid kohapeal palju esinemisi ja kasvatusliku sisuga õhtuid, võtsid suurearvuliselt osa "Eesti mängudest" ja rühmvõimlemise esivõistlustest.

Tööd häirisid sageli majanduslikud raskused ja eriti võimlate puudus.

Tartu Naisvõimlejate Seltsil olid teened võimlemise ja kehakultuuri arendamisel Tartu linnas. Võimlemistöid teostati eelkõige tervislikul ja üldarendaval eesmärgil püüdega, et see oleks osavõtjatele huvitav. Suvelaagrites tegeldi peale võimlemise ja tantsu ka teiste spordialadega. Tundide sisu ja töö iseloom rühmades erinesid mõningal määral. Seda põhjustas rühmajuhtide ettevalmistus. Hellerau kooli rütmilise võimlemise ja tantsu mõju ilmselgelt E. Tiidemannil, kuna M. Borkmann kaldus liialt liigutuste plastilisele joonele ja lõdvestusharjutuste ülemäärasele kasutamisele. Mõned nooremad õppejõud seevastu kasutasid põhivõimlemise tüüpi harjutusi veel väljakujunemata stiiliga. Selle tagajärjel ei võinud seltsi võimlejad esineda nii suure eduga ega pakkuda konkruentsi Tallinnale.

N a i s t e K e h a k u l t u u r i E d e n d a m i s e Ü h i n g

Kehalise kasvatusarendamise ja levitamise eesmärgil asutati 1937. a. ülemaalse organisatsioonina Naiste Kehakultuuri Edendamise Ühing (NKEÜ). Ühingu juhatus (koosseisus 5 liiget) pidi asuma Tallinnas.

Võrdlemisi mitmekülgse tegevusprogrammiga püüdis ühing koondada kehalise kasvatusega tegelevaid naisi oma liikmeks ja pakkuda neile vastavaid huvialasid. Oli ette nähtud korraldada avalikke esinemisi, loenguid, kursusi, pidada sidet samu eesmärke taotlevate organisatsioonidega jne.

NKEÜ organiseeris oma lühikese tegevusaja vältel kahel korral naiste kehakultuuripäeva ja suurema üritusena 1939. a. suvel kehalise kasvatus õppelaagri Jänedal. Õppekavas oli ette nähtud võimlemine, võimlemise metoodika, kehatehnika, rütmika, kergejõustik, ujumine, mängud ja rahvatants. Rütmi- kat ja võimlemist juhtima kutsuti Soomest U. Rissanen, liikumist ja kehatehnikat õpetas tantsupedagoog E. Tiidma.

Nende üritustega piirduski NKEÜ tegevus, mis vähesel määral aitas täiendada võimlemisõpetajate teoreetilisi-metoodilisi teadmisi ja laiendas tantsuliste elementide rakendamist naisvõimlemises.

N a i s t e K e h a k u l t u u r i L i i t

Naiste Kehakultuuri Liit (NKL) asutati 1939. a. Tartu Naisvõimlejate Seltsi ja Naiste Kehakultuuri Edendamise Ühingu poolt. Liidule püstitati kaks eesmärki: levitada ja arendada kehakultuuri naiste keskel ning olla naiste kehakultuuri alal tegutsevate organisatsioonide juhtivaks instantsiks.

Oma eesmärkide teostamiseks oli liidul õigus: korraldada kursusi ja laagreid ning lõpetanuile välja anda vastavaid tunnistusi; välja töötada määrusi ja neid kehtestada; korraldada avalikke esinemisi, välja anda raamatuid, ajakirju ja teisi kirjandustooteid jne. Liidu liikmeks võisid olla kõik nais-kehakultuuriorganisatsioonid oma esindajate kaudu. Liidu tegevuse juhtimine kuulus esindajate kogule ja juhatus- le. Esialgu valiti 7-liikmeline ajutine juhatus. Tegevuska- va koostamisel asutas ajutine juhatus 4 toimkonda: võimle- mis-, spordi-, noorte- ja kirjastustoimkonna. Võimlemistoim- konna tegevuskavas oli ette nähtud: a) kavade väljatööta- mine algajate, edasiõudnute ja daamide võimlemistundideks, b) koduvõimlemise edendamine, c) ema ja väikelapse võimlemi- se väljatööttamine, d) kutseisikutele võimlemise võimaldamine ja propageerimine, e) kursuste korraldamine lasteaednikele, f) ortopeedilise võimlemise korraldamine. Sporditoimkond

seadis eesmärgiks hakata teadlikult edasi arendama sporti naiste hulgas. Selleks otsustati organiseerida laagreid ja kursusi. Teoks saidki suusatamiskursused naistele ja kooliõpilastele. Noortetoimkonna ülesandeks jäi ette valmistada noorte juhte, kel oleksid vastavad teadmised kehalises kasvatuses. Kava nägi ette noorte laagrite korraldamist. Kirjastustoimkond võttis tegevusplaani koduvõimlemise ja esinemiskavade väljaandmise ühes muusikaga, artikleid kehalise kasvatusse kohta jne.

Pooleaastase olemasolu järel kuulus liidu koosseisu 5 seltsi: NKEÜ, Tartu Naisvõimlejate Selts, "Aedla" naisring, Võhma Naisselts, Lasnamäe Naisselts.

Ulatuslikust tegevusprogrammist suutis Naiste Kehakultuuri Liit täita vähe. Osaliselt oli selle põhjuseks lühike eksisteerimisaeg, osaliselt aga majanduslikud ja organisatsioonilised puudused.

Kokku võttes võib öelda, et ajavahemikul 1920-1940 jaguneb naisvõimlemise areng kahte etappi. Esimese aastakümne algul kandus Helsingi Ülikooli Võimlemisinstituudi üksikute lõpetajate kaudu soomesuunalise võimlemise mõju Tallinna tütarlastekoolidesse. Selle levikule Eestis aitas kaasa eriti Anna Raudkats, kes juba 1915. a. lõi esimese naisvõimlemisrühma Tallinna "Kalevi" juurde ja koolitöö kõrval oli palju kordi õppejõuks õpetajate täienduskursustel.

H. Lingi võimlemissüsteemi alusel kujunenud soome naisvõimlemises rõhutati peale harjutuste füsioloogilise külje esteetilist liikumist, liigutuste ökonoomsust ja vabanemist pingutatud kehahoiust. Rootsi võimlemisele omane sirgjoonelisus ja osalt kandiline joon harjutustes oli asendatud voolavate, ümarike liikumisvormidega. Kasutati palju rütmilisi harjutusi ja ilmekuse saavutamiseks sõnapilte, mõttekujutlusi. Selgelt olid esitatud vanuselised astmed.

L. P. Orlovi poolt antud Lääne-Euroopa naisvõimlemise koolide lühiülevaates märgitakse, et E. Björksteni poolt rajatud võimlemisharjutused ja nende õpetamise meetodika olid parimad kodanlike võimlemissüsteemide hulgas.

Paljud õpetajad polnud aga üldse erialase haridusega ja need jäid endiselt sookolivõimlemise mõju alla seni, kuni

Tallinna Võimlemise Instituut hakkas ulatuslikumalt propageerima uuesuunalist tööviisi.

Järgneval aastakümnel võimlemise harrastamine naiste hulgas hoogustus. Selle tulemusena loodi mitmed kehakultuurorganisatsioonid, kus peale võimlemise tegeldi ka teiste spordialadega ja seetõttu kujunes tegevusprogramm mitmekülgsemaks. Töö kandis sageli aga juhuslikku iseloomu, olenedes rühmajuhtide ettevalmistuse tasemest, aktiivsusest ja organiseerimisoskusest. Kesket juhtimist hakkas mõningal määral teostama Eesti Võimlejate Liit (EVL), mis loodi 1934. a. EVL poolt korraldatud üksikute üleriigiliste ürituste eeskujul ja võimlemisõpetajate kaadri tugevnemisel hakkas olukord paranema.

1. ja 2. mail 1937. a. peeti Tallinnas esimesed rühmavõimlemise võistlused kohustuslike ja valikharjutustega A (edasijõudnud) ning B (algajad) klassis. Võistluste ülesandeks oli kindlamalt näidata võimlemise arengusuunda, ülesandeid ja eesmärke. Võimlemine pidi olema lihtne ja levima laiadest rahvahulkadest kui kõige vajalikum kehalise kasvatusvorm ning alusehitus spordile ja kunsttantsule. Ühiskonna kasvatusvahendina oli võimlemisele määratud välja juurida eestlaste individualistlik iseloomujoon, kasvatada ühiskonnatunnet ja valmisolekut kaitsta "iseseisvust", luua "paremat tulevikku". "... meie kõik oleme ühe suure ahela lülid, rahva kui terviku liikmed, keda seob ühine saatus," rõhutas EVL esimees H. Kukk võistluste avasõnas. Seega sportlaskonna soovile tõsta rahva kehalist arengut lisandusid kodanluse püüded kasvatada ja ümber kujundada inimest kodanlikule võimule alluvaks.

Massilisema iseloomuga ürituseks kujunesid I ja II "Eesti mängud", mis suutsid tõsta osavõtjates suuremat huvi võimlemise vastu ja näidata eeskujul mahajäänud võimlemisjuhtidele. Vähe suutsid korda saata kesksed organisatsioonid, nagu EVL, NKEÜ ja NKL erinevate tööplaanide, eesmärkide ja omavahealise tihedama seose puudumise tõttu. Originaalse võimlemisüsteemi väljakujunemiseni ei jõutud. Mõjukamaiks ja suuremaiks keskusteks jäid Tallinna Võimlemise Instituut ja Tartu Naisvõimlejate Selts.

TÖÖLISSPORDILIIKUMINE KODANLIK-NATSIONALISTLIKU

DIKTATUURI TINGIMUSTES (1924-1940)

V. E h a t a m m

Tallinna Eriinternaatkooli direktor

1924. a. 1. detsembri relvastatud ülestõusu lüüasaamine tõi endaga kaasa olemasolevate töölisorganisatsioonide purustamise. Raske hoop anti ka tegutsenud töölisspordiorganisatsioonidele. Paljud aktiivsed töölissportlased, nagu V. Vollmann, B. Plint, M. Dreiman jt. langesid kodanluse terrori ohvritena.

Vaatamata metsikule terrorile ei suutnud kodanlus aga töölisspordiliikumist hävitada. Langenute asemele asusid rivi uued. Töö ja võitlus jätkusid.

1926. a. suudeti ellu kutsuda uus organisatsioon "Tallinna Töölisspordiühing". Tolleaegsetes lendlehtedes on öeldud: "Töölised peavad ise end korraldama sportlises tegevuses. Vaim, mida levitatakse kodanlistes spordiseltsides, on töölisnoorele rikkuv." Omalt poolt osutasid abi uute töölisorganisatsioonide loomisel ka naabrite - Läti ja Soome tööliste spordiorganisatsioonid. Sidemed nendega tekkisid juba organisatsiooni loomisest peale. Peale Tallinna tekkis töölisspordiorganisatsioone veel Tartus, Pärnus ja mujal.

Oma tegevuse populariseerimiseks korraldati Tallinnas 1927. a. augustis töölisspordipidustused. Neist olid kutsutud osa võtma ka Soome ja Läti töölisspordiliitude esindajad.

Nüüd tekkisid juba võimalused uue ülemaalse keskse töölisspordi juhtiva organi loomiseks. Pärast pidustusi tuligi Tallinnas kokku töölisspordiühingute konverents. Kohal olid esindajad Tallinnast, Pärnust, Tartust, Narvast, Valgast ja Järva-Jaanist. Konverentsil asutati "Eesti Töölisspordi Liit". Keskne juhtimine ja suunamine tõi kaasa uut hoogu töölissportlaste tegevusse. Pidevalt kasvas kohalike osakondade ja spordiringide arv. Kolmekümnendate aastate teisel poolel kuulus Eesti Töölisspordi Liitu juba 19 osakonda ligi 2000 liikmega. Nii tegutsesid Tallinnas ETL-i osakonnad: "Tallin-

na Töölisspordi Ühing", "Hermes", "Rünnak", "Tulevik", "Leek", "Tervis", Tartus "Sõprus", "Visadus", Narvas "Vasar" ja "Union", Viljandis "Võitlus", Tapal "Täht" jne.

Esimesed spordialad, millega Tallinna Töölisspordi Ühing tegeles, olid võrkpall, mõned kergejõustikualad ja jalgpall. Püüti valida alasid, mis nõudsid väiksemaid materiaalseid kulutusi. Edaspidi laienes aga töölisspordiühingutes harrastatavate spordialade ring pidevalt. Hakati tegelema võimlemise, poksi, maadluse, korvpalli, lauatenнисe, ujumise, sõudmisega jne. Muidugi ei suudetud igal pool tegelda kõigi spordialadega. Nii kujuneski välja teatav spetsialiseerumine. Ujumisega näiteks tegeldi Sindis, Pärnus, Narva-Jõesuus, Narvas ja Tartus, suusasportlased koondusid peamiselt Narva ja Narva-Jõesu, tõstmist harrastati Pärnus ja Narvas.

Tallinnas olid eriti tunnustatud naisvõimlejad. Selle alaga tegeldi alates 1931. aastast. 1934. a. esines ETL-i 12-liikmeline naisvõimlejate esindusrühm Soome Töölisspordi Liidu (TUL-i) suurtel võimlemispidustustel Helsingis, kus oli koos üle 10 000 võimleja üle kogu Soome. Eestlaste esinemine sai üldise tunnustuse osaliseks ja siitpeale muutusid naisvõimlejate külaskäigud soome töölissportlaste juurde regulaarseks.

Suureks sündmuseks oli eesti töölissportlastele osavõtt "NSV Liidu spartakiaadist" 1929. aastal. Siin näitasid eesti töölissportlased küllaltki häid tagajärgi, kuid peamine oli see, et avanes võimalus tutvuda kehakultuuri- ja spordi arenguga Nõukogudemaal, sõlmida uusi sõprusidemeid ja vahetada võistluskogemusi. Kodanliku valitsuse võimumeestele niisugused kohtumised aga ei meeldinud ja hiljem enam võimalust võistlusteks nõukogude sportlastega ei antud.

Et võimalusi kohtumisteks töölissportlastega-võistluskaaslastega teistest riikidest oli rohkem, siis kasutati neidki. Nii peeti rahvusvahelisi kohtumisi jalgpallis, maadluses ja kergejõustikus. Võisteldi Läti, Soome, Saksamaa, Austria, Poola, Norra ja Rootsiaga.

Tähtsaks sündmuseks kujunes osavõtt Viini töölisspordi olümpiaadist 1931. aastal. Sinna lähetati 31 töölissportlastest koosnev esindus, kuhu kuulusid jalgpallurid, kergejõus-

tiklased, maadlejad ja poksijad. Et raha rongisõiduks ei jätkunud, üüriti autobuss, mis tuli odavam. Sellega sooritati 5100 km(!) pikkune väsitav reis. Olümpiaadil eesti töölissportlased tugevas konkruentsis küll esikohtadele ei pääsenud, kuid tähelepanu äratasid siiski. See-eest aga osutusid edukamateks võistlused enne ja pärast olümpiaadi.

Olümpiaadile sõites võisteldi Varssavis ja Krakovis. Hiljem aga sooritati 12-päevane võistlusturnee Saksamaal.

Kui kodanlus kehtestas Eestis 1934. a. fašistliku diktaatori, raskenesid töölisspordiorganisatsioonide töötingimused jällegi. Töölise demonstratsioonid keelati, kuid nii nagu kogu töötav rahvas, ei saanud sellega leppida ka töölissportlased. Nii näiteks valmistasid töölisspordiühingu "Sõprus" liikmed E. Millert, J. Pärss, A. Lõhmus, M. Sõstšikov 1. mai puhul revolutsioonilisi lendlehti ja levitasid neid.

Töölissportlased astusid välja ka üha kasvava fašismi vastu. Kui 1936. aastal Berliini olümpiamängudele sõitsid kõigi kodanlike maade ja kodanlike spordiliitude esindajad, siis olid ainult töölissportlased otsustavalt nendest olümpiamängudest osavõtmise ja natsliku propaganda vastu. Tallinna Töölisspordi Liidu väljaandes kõneldi sel puhul: "... on ilmselt selge, et Berliini olümpiaadilt eemalejäämine oleks olnud suureks löögiks kõigi rahvuste vaenlasele - natsismile. Töölissport andis selle löögi ja võib sellepärast õigusega öelda, et ta ka rahvusliku sõltumatuse huvides on andnud parema tõenduse kui "rahvuslik üldsport". Kui Hispaanias asusid fašistid vabariiki lämmatama, siirdusid paljud eesti töölissportlased Hispaania vabadusvõitlejatele appi. Neist langesid selles võitluses J. Klammer Tallinna "Rünnakust", H. Pärson Pärnu Töölisspordi Ühingust, B. Konstantjuk Tartu "Sõprusest" ja mitmed teised.

Koos kõigi töötajatega võtsid töölissportlased osa 1940. aasta proletariaadi väljaastumistest ja uue ühiskonna ülesehitamisest. 1940. aasta juunipäevil sai Tallinna töölisvõimla (praegune VSÜ "Kalevi" võimla Pärnu mnt. 41) kogu liikumist juhtiva keskuse asukohaks. Siin toimusid töötajate esindajate koosolekud, valmistati loosungeid ja lippe. Siit anti

üleskutse vabrikutesse ja tehastesse tulla tänavatele demokraatlike nõudmistega. Töötajate õiglast võitlust kroonis võit.

Siitpeale algas uus hoogne arenguperiood ka kogu eesti töötava rahva spordielus.

KÕRGEMA HARIDUSEGA KEHAKULTUURIKAADRI ETTE-
VALMISTAMISEST KODANLIKUL PERIOODIL TARTU
ÜLIKOO LIS

A. J ü r i s s o n

Eesti NSV Riikliku Kõrgema ja Kesk-erihariduse Komitee

Juba esimestest kodanluse aastatest kujunes hariduspoliitikal välja kindel klassiseloome. Palju probleemitseti "haritlaste üleproduktsooni" ümber, vaatamata sellele, et haridustee ei olnud kodanlikul perioodil kõikidele kättesaadav. See kõik kajastus ka kehakultuurikaadri ettevalmistamisel Tartu Ülikoolis. Pika tee tegi läbi kehalise kasvatus-õppeasutuse rajamine kodanlikus Eestis. Selle perioodi esimestel aastatel polnud juttugi statsionaarse õppeasutuse avamisest kehakultuurikaadri ettevalmistamiseks.

Mõtteid vastava kooli ellukutsumiseks avaldati küll I ülemaalisel spordikongressil 1919. aastal. "Eesti Spordileht" kirjutab 1922. a. artiklis "Kõrgema kehaharjutuste õppeasutuse vajadusest" muuhulgas, et "tuleb luua teaduslik keskoht, kus õpetlased tõu iseloomule vastavaid harjutussüsteeme välja töötavad ..." Ka Haridusministeerium kaalus seda küsimust. Realiseerimine aga venis. Kehakultuurikaadri ettevalmistamise küsimused olid päevakorras II üleriiklikul kehalise kasvatus-õppeasutuse kongressil. Kanti ette teema "Kehalise kasvatus-õppeasutuse ettevalmistus" ja kongressi resolutsiooni p. 3 all on toodud: II kongress peab tarvilikuks, et "avataks Tartu Ülikooli juures 1926. a. sügisel kehalise kasvatus-õppeasutuse instituu-t rahva tõuväärtuste, iseäralduste ja kehalise

kasvatuse teaduslikuks uurimiseks ja eriharidusega kehalise kasvatuse õpetajate ettevalmistamiseks".

Haridusministri ettepanekul 1. III 1926. a. ja kodanliku valitsuse poolt 5. III 1926. a. otsustati "Tartu Ülikooli kehakasvatuse instituudi sihtjoonte kindlaksmääramiseks moodustada komisjon haridus-töö-hoolekande- ja sõjamineisteriumi ning Tartu Ülikooli esitajaist". Komisjoni koosolek toimus 13. IV 1926. a. Vastavalt komisjoni ettepanekule Tartu Ülikooli Valitsuse koosoleku otsuses 16. IV 1926 "tunnistatakse tarvilikuks kehalise kasvatuse instituudi teostamise eeltöödele asuda". Tartu Ülikooli Arstiteaduskonna koosolekutel 13. IV 1928. a. ja 31. V 1928. a. kinnitati "Tartu Ülikooli Arstiteaduskonna kehalise kasvatuse osakonda vastuvõtmise kord ja õppekavad".

1928. a. sügisel alustas tegevust kehalise kasvatuse osakonna I kursus. Sooviavaldusi laekus ligi 100, vastu võeti 36 üliõpilast ja 10 ohvitseri, kes komandeeriti õppima sõjaväe poolt ja kellest mõnel puudus keskharidus.

1928. a. vastuvõetud üliõpilased pidid sooritama alljärgnevat kehalised katsed. (Märkus: tehti kaks ettepanekut, vastuvõtt toimus 2. variandi järgi.)

	Naisüliõpilased		Meesüliõpilased	
	<u>1. var.</u>	<u>2. var.</u>	<u>1. var.</u>	<u>2. var.</u>
100 m jooks	16,0	16,0	13,5	14,0
3000 m jooks	17.00	-	12.00	-
1000 m jooks	-	5.00	-	4.00
Kõrgushüpe	1.00	1.10	1.25	1.25
Kaugushüpe	3.25	3.50	4.50	4.50
Kuulitõuge	6.25	6.25	7.50	8.00
200 m ujumine	7.00	-	300 m	9.00
100 m ujumine	-	3.30	-	3.00
Vettehüpe 1 m kõrguselt	N		M	
Harkhüpe hobusel	(kõrgus 1.10)		(kõrgus 1.30)	
Harjutus kangil	-		rippest sirutõus	
Harjutus rööbaspuudel	-		sirutõus upp- toengust käsi- vartel.	

Algul kinnitati õppekava kahele aastale, 1930. aastast viidi õppeaeg üle kolmele aastale.

Tartu Ülikooli Arstiteaduskonna koosolekul 17. IX 1928. aastal otsustati õppeasutust hakata nimetama "Kehalise Kasvatuse Instituudiks" ja paluti ülikooli valitsust seda kinnitada. Otsus kinnitati Haridusministeeriumi Teaduse ja Kunsti Peavalitsuse poolt 22. X 1928. a.

Valitsuse poolt kinnitati 28. mail 1930. a. "Määrus keskkooli võimlemisõpetajate ettevalmistamise kohta Tartu Ülikoolis" ("Riigi Teataja" nr. 44 6. VI 1930. a.). Õppeplaanis olid õppeained määruse alusel jaotatud järgmiselt:

1. Arstiteaduslikud ja tervishoidlikud ained: anatoomia, füsioloogia ja liikumisõpetus, massaaži teooria, lapse keheline areng ja kasv, konstitutsiooniõpetus, spordihügieen, sport ja närvikava, esimene abi, ortopeedilise võimlemise teooria, spordivigastused, tähtsamate organite patoloogiline anatoomia.

2. Administratsiooniõpetuse ained: kehalise kasvatuse ajalugu, mängude määrustik, võistlusmäärustik, spordi- ja võimlemisriistade õpetus, sportlike organisatsioonide tegevus, harjutus- ja võistluspaikade ehitus.

3. Praktilised alad: võimlemine (ka rütmiline), rakenduslik võimlemine, ortopeediline võimlemine, mängud, rahvantsud, kergejõustik, vehklemine, raskejõustik, poks, džūdžitsu, talisport, veesport, praktiline massaaž, rännakud.

Koosseisulisi õppejõude kehalise kasvatuse praktika alal oli aga ainult 3, kellel tuli lugeda paljusid distsipline. Osa õppejõude komplekteeriti tunnitasu alusel. Õppetöö tingimused 1. lennul olid rasked. Õppetöö toimus Treffneri gümnaasiumi saalis, V algkooli saalis, ülikooli zooloogiamuuseumi kahes suures toas. Instituudi võimla valmis hiljem. Vaatamata raskustele loodi instituudis ka omad traditsioonid. Näiteks korraldati igal sügisel rännak Tartu-Saadjärve-Kukulinna-Tartu, laupäeviti toimusid mürdmaajooksud.

Organiseeriti ka lühiajalised suve- ja talilaagrid. Esimene talilaager korraldati Pühajärvel 21.-18. I 1929. a., millest võttis osa 41 üliõpilast ja 3 õppejõudu, järgmine talilaager toimus 14.II-22.II 1930. a.

Vaevalt alustati õppetööga, kui algas poleemika kaadri ettevalmistamise üle. Tallinna ja Tartu seisukohad olid erinevad. Kui algul oli suur puudus eriharidusega inimestest, siis 1. lennu lõpetamisel selgus aga tõsiolu, et oli tekkinud kaadri "üleproduktioon". Hariduse- ja Sotsiaalministeeriumi teaduse ja kunstiosakond saatis Tartu Ülikooli Valitsusele kirja (nr. 21523 19. XI 30), milles teatas, et alates 1931. aastast kutsega võimlemisõpetajatest enam puudust ei ole ja vastuvõtt katkestatakse vähemalt 3 aastaks. 1. lennu lõpetajatele kujunes aktuaalseks töökohtade küsimus. Samal ajal aga öeldi Tallinnas III üleriiklikul kehalise kasvatuskongressil 1932. a. otsuses jällegi, et "tuleb panna suuremat rõhku kehakultuuri asjatundlikkude juhtide ettevalmistamisele (vastavate kursuste, kooli abil) ja töösse rakendamisele ..." Näeme üleskutseid kaadri ettevalmistamiseks, kuid samal ajal lõpetajate rakendamist ainult poole tööjõuga. Esiialgu planeeritud vastuvõtu katkestamine kuni 1934. aastani venis aga 1937. aastani.

1935. aastal alustati uuesti diskussioone kehalise kasvatus ümberkorraldamiseks. Tehti ettepanekuid kehalise kasvatus ühendamiseks teiste distsipliinidega, vastuvõttu soovitati korraldada iga kahe aasta tagant à 10-12 inimest ja tehti ettepanek terve rea kulude katmiseks üliõpilaste õppemaksudest.

Uus vastuvõtt toimus 1937. aasta sügisel. Vastu võtta otsustati 12 üliõpilast ja teistest teaduskondadest 8 üliõpilast. Teise lennu õppeplaani kinnitati 2. II 1937. a., järgnevalt 4. mail 1937. a. ja viimane variant 31. mail 1938. a. Tehti mitmeid muudatusi võrreldes 1. lennu õppeplaaniga. Vastuvõtu nõudeid kõrgendati. Nii näiteks tuli meesõpilastel sooritada 100 m - 14,0, 1000 m - 3.45, kõrgushüpe - 1.35, kaugushüpe - 4.80, kuulitõuge 8.50, ujumine 100 m - 2.30, vettehüpe 3 m kõrguselt pea ees 2 korda, harkhüpe hobusel (kõrgus 1.30) kaks korda, kangil - rippest sirutõus; kätel seis 3 sekundit, rööbaspuudel - sirutõus upptoengust käsi vartel 2 korda; köiel ripeldamine 5 m kõrgusele, tehnikaelemendid võrk- ja korvpallis, rippes kätekõverdamine ja vabaharjutus.

1937.-38. õppeaastal töötasid kaks koosseisulist õppejõudu ja 5 õppeülesande täitjat. Kuni 1. III 1938. a. juhatas instituuti prof. B. Jürgens, edasi prof. M. Tiitso ja 1939.aastast dr. M. Kask.

Ka teisel lennul toimusid õppeplaani alusel tali- ja suvelaagrid. Üliõpilaste arv oli seisuga 1. XII 1939. a. 20 üliõpilast.

Ülaltoodu näitab, et pideva diskussiooni ja nn. "kaadrite üleproduktiooni" probleemi juures suudeti kodanlikul perioodil Tartu Ülikoolis ette valmistada ainult kaks lendu kõrgema haridusega võimlemisõpetajaid. Perspektiivid kehakultuurikaadri osas olid minimaalsed. Õppemaks aga tõusis 50 kroonilt 130 kroonile aastas, millele lisandusid veel spetsiaalsed kulud õppimiseks kehakultuuri alal, matriklimaks, praktiliste tööde maks, erikulud õppelaagrites, isiklik spordivarustus, korteri- ja toidukulud. Näeme, et kehakultuuri ja spordi eriala võisid kodanlikul perioodil õppida ainult majanduslikult kindlustatud noored. Paljud õppijad alustasid õppimist, lootes kõige rohkem üliõpilaslaenule.

Suured muudatused on toimunud kehakultuurispetsialistide kaadri ettevalmistamisel nõukogude perioodil Tartu Riiklikus Ülikoolis. Kui kodanlikul perioodil 20 aasta jooksul lõpetas Tartu Ülikooli võimlemisõpetaja kutsega 54 üliõpilast ja eraldi 9 ohvitseri, siis 20 aasta jooksul Nõukogude Eestis on Tartu Riikliku Ülikooli Kehakultuuriteaduskonna lõpetanud 445 noort spetsialisti statsionaarses ja üle 100 spetsialistimittestatsionaarses osakonnas. Kehakultuurikaadri arvulise suurenemise kõrval toimusid suured muudatused kaadri ettevalmistamise kvaliteedi parandamisel. Pikenes õppeaeg, avardasid erialad, pandi alus teaduslikule uurimistöele ja teadusliku kaadri ettevalmistamisele kehakultuuri alal, suurenes õppejõudude kaader ja laienes õppebaas. Kodanliku perioodi väikesest õppeasutusest kasvas välja nõukogude perioodil tõeline kehakultuurikaadrit ettevalmistav keskus - Tartu Riikliku Ülikooli Kehakultuuriteaduskond. (Võrdlev analüüs esitatakse tabelitena).

MÕNINGAID MOMENTE EESTI-NSV KEHAKULTUURIORGANI-
SATSIOONI KUJUNDAMISEST 1940. a. JUUNIST
KUNI 1941. a. JUUNINI

J. L a i d v e r e

TRÜ kehalise kasvatuse ja sporditeooria
kateeder

Eesti NSV RKN määrusega (ENSV Teataja nr. 24 1940. a.) otsustati likvideerida kõik enne Eesti NSV konstitutsiooni jõustumist asutatud rahvahariduse alal tegutsenud ühingud ja nende liidud. Selle alusel tuli likvideerida ka kõik endised spordiorganisatsioonid.

Varsti pärast kodanliku valitsuse kukutamist 1940. a. juunis moodustati ka kodanliku spordikeskuse - Eesti Spordi Keskliidu uus juhatuse. Eesti NSV valitsus määras nüüd Eesti NSV Spordi Keskliidu esimeheks tuntud töölissporditegelase Aleksander Pirsoni, abiesimeesteks Arkadi Uibo ja Aleksander Antsoni. Juhatuse teised liikmed olid A. Alterman, M. Sõr-
mus, E. Millert, A. Lepik, A. Juhkam, H. Jants, A. Luht, K. Vitsut (peasekretär), O. Abori, A. Masing, dr. A. Meerits ja T. Lindau.

Eesti Spordi Keskliidu kõrval eksisteeris Eestis (Tallinnas) kodanlikul perioodil ka Eesti Töölisspordi Liit. Nende vahel polnud koostööd. Nüüd otsustati mõlemad liidud liita. Selle ja teiste uuenduste teostamiseks määras sotsiaalminister N. Ruus 5. juulil 1940. a. sotsiaalreformide raamides kehakultuurikomisjoni, kuhu kuulusid A. Pirson, A. Antson, K. Vitsut, A. Luht, A. Kalamees, lisaks veel üks esindaja Rahva Omakaitsest ja Ametiühingute Kesknõukogust. Komisjon oli kohustatud välja töötama Eesti kehakultuuri- ja spordiliikumise reformide põhialused ja teostama valvet ning kontrolli spordiliikumise üle reformide elluviimiseni.

Pärast kahe liidu ühendamist sai organisatsioon nimeks Eesti NSV Kehakultuuri Liit, kuid käibel oli ka Eesti NSV Spordi Keskliit. Uue liidu esimeheks sai jälle A. Pirson.

Oma esimesel töökoosolekul nimetas uus liit ka senise spordi-ajakirja "Eesti Spordileht" ümber "Kehakultuuriks", mis hakkas ilmuma 2 korda kuus. Ajakirja vastutavaks toimetajaks määrati A. Antson, tegevtoimetajaks A. Adari. "Kehakultuuri" esimene number ilmus 16. augustil 1940. a. Alates 1. novembrist ilmus ajakiri mõnda aega isegi neli korda kuus, s. o. nädalajakirjana. Märkime, et "Eesti Spordileht" ilmus ainult üks kord kuus.

Juhtiva Eesti Spordi Keskliidu kõrval tegutsesid kodanlikus Eestis linnade-maakondade spordiliidud (Tartumaa Spordiliit jt.). Ka nende juhatused uuendati. Samuti uuendati ka spordieriliitude juhatused. Moodustati uued juhatused ka spordiseltsides, kuid spordiseltsid sulasid ruttu ühte VSÜ "Dünamoga", "Spartakiga" ja "Lokomotiiviga", kelle vabariiklikud nõukogud moodustati Tallinnas, osakonnad aga suuremates Eesti linnades.

Eesti NSV Kehakultuuri Liidu (Eesti NSV Spordi Keskliidu) juhatus hakkas kohe pärast Eesti kuulutamist nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks ja pärast liitumist Nõukogude Liiduga tegema ettevalmistusi kodanliku spordiorganisatsiooni struktuuri ümberkorraldamiseks vastavalt nõukogude struktuurile. Selle tulemusena andis Eesti NSV RKN 24. detsembril 1940. a. määruse Eesti NSV RKN juures asuva kehakultuuri- ja spordikomitee moodustamiseks. Määrus kõlas: "Eesti NSV RKN määrus Eesti NSV RKN juurde Kehakultuuri- ja Spordikomitee asutamise kohta: 1. Asutada Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde Kehakultuuri- ja Spordikomitee. 2. Kinnitada Kehakultuuri- ja Spordikomitee põhimäärus". Määrus ilmus Eesti NSV RKN esimehe J. Lauristini ja asjadevalitseja H. Habermani allkirjadega.

Selle aktiga algas Eesti NSV kehakultuuri- ja sporditöös uus ajajärk, kehakultuur sai riiklikule alusele, mis tähendas endisega võrreldes suurt progressi. Kehakultuur pidi tungima iga inimeseni vastavalt nõukogude ühiskonna huvidele ja vajadustele.

Pärast määruse ilmumist hakkas Eesti NSV RKN juures asuv Kehakultuuri- ja Spordikomitee kohe töötama ja hakkasid järkjärgult likvideerima Eesti NSV Kehakultuuri Liit, maakondli-

kud spordiliidud, spordieriliidud, üldse endine spordiorganisatsioon.

EK(b)P Keskkomitee otsusega määrati Eesti NSV Kehakultuuri- ja Spordikomitee esimeheks Eesti NSV RKN aseesimees Arnold Kress, viimane määras oma esimeses käskkirjas (28. XII 1940. a.) kindlaks komitee isikulise koosseisu. Selle kinnitas ametisse Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu Üleliidulise Kehakultuuri- ja Spordikomitee teadmisel.

Komitee esimehe asetäitjaks ja ühtlasi organisatsiooni-inspektuuriosakonna ülemaks määrati Albert Luht, õppe-spordi-osakonna ülemaks Johannes Laidvere, kaadrite osakonna ülemaks Aleksander Pirson, propaganda-agitatsiooniosakonna ülemaks Aleksander Antson, plaani-finants ja administratiivmajandusosakonna ülemaks Richard Mast, kellele pandi ajutiselt ka õppeasutuste kehakultuuriosakonna ülema ja kehakultuuriehituste inspektori kohustused. 1941. a. esimesel poolel määrati veel teine aseesimees S. Tambijev.

Nii oli komitee koosseis juhtivate isikute näol 6-7-liikmeline. Komiteel olid spordialastes küsimustes rahvakomissariaadi õigused. Komitee esimees tegutses ainujuhtimise põhimõttel. Oma õigustes ja kohustes oli ta võrdne rahvakomissariga. Ta andis välja oma kompetentsis määrusi ja instruksioone ning kontrollis nende täitmist. Otsused viis täide käskkirjadega.

Eesti NSV Kehakultuuri- ja Spordikomitee moodustas enda allorganitena 15 kohalikku kehakultuuri- ja spordikomiteed, neist 4 asusid linnades, 11 maakondades: 1) Tallinna linnakomitee Tallinnas, esimees Artemi Alterman, inspektorid A. Kolmpere ja A. Kalamees, 2) Tartu linnakomitee Tartus, esimees Elmar Koriko, 3) Narva linnakomitee Narvas, esimees A. Muru, 4) Pärnu linnakomitee Pärnus, esimees Cesar Andre, 5) Harjumaa komitee Tallinnas, esimees Leo Vane, inspektor B. Täheväli, 6) Järvamaa komitee Paides, esimees Johannes Leesment, inspektor A. Anier, 7) Virumaa komitee Rakveres, esimees Harald Atso, inspektor H. Pärt, 8) Tartumaa komitee Tartus, esimees Enn Illaru, inspektor L. Kukk, 9) Petserimaa komitee Petseris, esimees Ilmar Rannu, inspektor E. Kaaret, 10) Võrumaa komitee Võrus, esimees Henn Karmo, 11) Val-

gamaa komitee Valgas, esimees Peeter Nõo, 12) Pärnumaa komitee Pärnus, esimees Herbert Tali, inspektor A. Kilgas, 13) Viljandimaa komitee Viljandis, esimees Endel Roots, inspektor H. Koik, 14) Läänemaa komitee Haapsalus, esimees Raimond Kaasiku, 15) Saaremaa komitee Kuressaares, esimees Johannes Sepp, inspektor E. Tuhk.

Mainitud komiteed olid 1-3-liikmelised, koosnedes kas ainult esimehest või esimehest, õppesektori juhatajast ja inspektorist. Komiteed olid ühtlasi ka kohalike täitevkomiteede osakonnad, alludes oma tegevuses ka täitevkomitee kontrollile. Komiteed võisid organiseerida enda juures ühiskondlikul alusel töötava nõukogu mitmesuguste asutuste ja organisatsioonide esindajatest. Palgalised olid ainult esimees ja inspektorid.

Kohe pärast kohalike kehakultuuri- ja spordikomiteede moodustamist asus organisatsiooni-inspektuoriosakond välja töötama nende põhimäärust ja nõutama kohalikelt täitevkomiteedelt samuti nende komiteede asutamise otsuseid ning põhimääruse kinnitamist. Kohalikud kehakultuuri- ja spordikomiteed algasid tööd 1941. a. jaanuari keskel ja näitasid suurt aktiivsust Nõukogude Eesti kehakultuuriliikumise arendamisel.

SUUSASPORDI ARENG EESTI NSV-s a. 1945-1963

M. L u i k

Tartu Laste Spordikool

Saabus päev, mil koos Nõukogude armee väeosadega kihutasid eesti väekoondised Sõrve poolsaare tipus merre fašistlike vägede viimased riismed. Eesti NSV territoorium oli lõplikult vabastatud saksa okupantidest.

Algas uus elu meie külades ja linnades.

Raske oli olukord suusaspori alal: hüppemäed lõhutud,

suusad (kvaliteedile vaatamata) kokku korjatud, baasid lõhutud ja kõlbmatuks muudetud. Sellises olukorras alustasid suusasportlased valmistumist 1944/45. a. hooajaks. Enne hooaja algust saatis Eesti NSV Kehakultuuri ja Spordikomitee kõigile maakondade ja linnade komiteedele suuski elanikkonna massiliseks ettevalmistamiseks 20- ja 30-tunniliste kavade alusel. Pärast kavade läbitöötamist korraldati maakondades võistlused parema valla selgitamiseks.

Esimeseks suuremaks suusaspordi ürituseks 1945. a. olid ENSV meistrivõistlused, mis korraldati Võrus 28.-30. jaanuarini. Osavõtjaid oli 120. Võistlused peeti murdmaasuusatamises ja slaalomis. Paremateks võistlejateks olid: meistersportlane V. Kaaristo, P. Pahla, K. Lont, naistest Tartu Kehalise Kasvatuse Instituudi võistleja E. Abel, võites 5 km suusatamise ja slaalomi. Hooaja lõpul võtsid meie suusatajad osa NSV Liidu esivõistlustest Sverdlovski lähedal Uktussi mägedes. Edukad olid teatesuusatajad, kes tulid oma grupis neljandaks, üldse kaheksandaks. Paremaks tagajärjeks oli Grusnovi 9. koht 20 km distantsil (200 võistlejat startis).

Kalevlased võtsid osa ka üleliidulistest ametiühingute esivõistlustest. Teises grupis võitsid meie mehed teatsõidus esikoha, üldjärjestuses olid kuuendad.

Massiliselt võeti osa ENSV ametiühingute ja kommunistlike noorte suusakrossist, suuskadel oli üle 23 tuhande inimese. Selline oli suusaspordis esimene sõjajärgne aasta.

Esmakordselt esines Eesti NSV suusaspordis täisarvulise võistkonnaga NSV Liidu esivõistlustel 1947. aastal. Eriti rõõmustas mäesuusatajate tubli esinemine: hüpates 5. koht, meeste slaalomis 5. koht, naiste slaalomis 8. koht. Kokkuvõttes saavutas ENSV võistkond 6. koha. Hulgaliselt oli võistkonnas TRÜ Kehakultuuriteaduskonna üliõpilasi. See on tunnustuseks Kehakultuuriteaduskonna tööle, kus kaadri ettevalmistuse kõrval on antud üliõpilastele hea treeninguline ettevalmistus.

Murranguliseks oli 1948. aasta õpetamise meetodika alal, suusatajad asusid mitmekülgsele aastaringsele treeningule, kasutades abistavatena teisi spordialasid.

Aasta-aastalt kasvas meie vabariigi suusatajate-järgu-

sportlaste arv. Eriti rõõmustas meie suusaspordlaste peret TRÜ üliõpilane Uno Kajak 1956. aastal. Ta võttis osa 7. taliolümpiamängudest Cortina d'Ampezzos NSV Liidu koondvõistkonna koosseisus ja tuli samal aastal NSV Liidu tšempioniks kahevõistluses.

Toreda ürituse korraldajateks olid Tartu suusatajad 1960. aasta talvel: toimus esimene suusamaraton Tartu-Kääriku Nõukogude armee aastapäeva tähistamiseks. Tartlaste esikujul korraldatakse nüüd üle vabariigi suusamatkad eri kohtadesse. Ja iga aastaga tõuseb suusaspordihuviliste arv.

1960/61. aasta suusahooaeg läks Eesti NSV suusaspordi ajalukku erilisena: esmakordselt peeti Eesti NSV meistrivõistlused suusatamises väljaspool vabariigi piire - Kavgolovos. See oli meil lumeta talv. Vaatamata raskustele esinesid meie suusatajad väga edukalt üheksa liiduvabariigi matškohtumisel Alma-Atas. "Kalevi" naiskond võitis teatesuusatamise. Vabariigi meistersportlaste pere täienes 12 uue nimega.

Ülevaatliku pildi suusaspordi tasemest andis meie suusatajate esinemine NSV Liidu rahvaste I talispartakiaadil 1962. aastal Sverdlovskis, kus saavutati järgmised võistkondlikud kohad: murdmaasuusatamises 5. koht, kahevõistluses ja hüpetes 5. koht, mäesuusatamises 7. koht, noorte aladel 5. koht.

Suureks saavutuseks oli 4x10 km teatesuusatamise 3. koht (V. Zelentsov, A. Oks, H. Tsernjavski, R. Tikk) Moskva ja Leningradi võistkonna järel. Individuaalselt esines kõige paremini meistersportlane Rein Kõiv - suusahüpetes 6. koht. R. Tikk tuli 30 km suusatamises 14. ja 50 km distantsil 20. kohale.

Kui sõjajärgsetel aastatel ei saanud meie suusatajad oma parimat anda puuduliku varustuse tõttu, siis nüüd rahuldab Tallinna "Dünamo" Suusavabrik meie ja NSV Liidu koondvõistkonna nõudmised. "Estonia" suusad on saavutanud suure populaarsuse ja kõigi võistlejate kõrge tunnustuse.

Aastate jooksul on suusaspordialane töö kõrgel järjel olnud Tartus, eriti naiste osas. 20 aastat järjest pole Tartu naiskond loovutanud võistkondlikku esikohta! Hea esinemisega paistavad silma ka Tartu koolinoored. Õiget hoogu ei ole

aga suusatamisel Otepääl, olgugi et siit peaks tulema meie vabariigi paremik.

Aastate jooksul on kasvanud võistluste ja võistlustest osavõtjate arv:

1945. a.	4	võistlust	120	osavõtjat	ENSV	meistrivõistlustel
1946. a.	5	"	150	"	"	"
1949. a.	7	"	230	"	"	"
1957. a.	11	"	157	"	"	"
1962. a.	12	"	310	"	"	talispartakiaadil

Meistersportlaste juurdekasv on Eesti NSV-s järgmine:

aasta	murdmaa- suusatam.	mäesu- satamine	suusa hüpped	kahevõist- lus	laske- suusat.
1944	1				
1947	1				
1948	1				
1949	1				
1954	1				
1955		2			
1956				1	
1957			1	1	
1958	1				
1960	3				
1961	9			3	
1962	13		1		2
1963	14			5	1

A. T i i k

Dots. kt., pedagoogikakandidaat
EPA kehalise kasvatuse kateeder

Kehakultuuri- ja spordiliikumises on spordipidustustel ja võimlemisesinemistel eriline osatähtsus. Nendega lahendatakse kaks ülesannet: esiteks tehakse kokkuvõtteid teatud kindlas ajavahemikus tehtud tööst; teiseks täidavad pidustused ja esinemised kehakultuuripropaganda ülesannet.

Spordiajalugu näitab, et spordipidustuste propagandalist külge ei ole iga kord kasutatud ainult kehakultuuri- ja spordiliikumise huvides. Nende ettevalmistustöodes ja läbi viimises on väga sageli ühinenud ning põimunud spordihuvide rahvahulkade kasvatamise püüetega, kuid ka kitsaste klassihuvidega.

Eestlaste kodanlik-rahvuslik liikumine möödunud sajandi 60-70-ndail aastail on vaimse kultuuri saavutustest rikas. Samuti tuleb esile tõsta saavutusi ja edusamme kehakultuuri valdkonnas. Möödunud sajandi 70-ndail aastail pandi alus süsteemikindlalt organiseeritud kehalisele kasvatusele, võimlemine lülitati maarahvakoolides õpetatavate distsipliinide hulka; organiseeriti esimesed kursused võimlemises, pandi alus eestikeelsele kehakultuurialasele kirjandusele ja korraldati mitmesuguseid spordipidustusi,

Eestlaste esimeste spordipidustuste korraldajaiks olid eesrindlikud maarahvakooli õpetajad. Niisugustes üritustes olid neile eeskujuks linnades asuvad koolid. Eesti ajakirjandus, tuues teateid linnakoolide elust, kirjeldas ka nende pidustusi ja õhutas eesti maarahvakoolide õpetajaid selliseid üritusi korraldama.

Esimene eesti maarahvakoolide võimlemispidustus, või nagu neid nimetati, "turnipidu", toimus 1876. aastal. Selle organiseeris Laiuse kihelkonnakooli õpetaja Jüri Soo. Neid jätkas 80-ndatel aastatel tema järglane Juhan Kotli. 80-ndatel aastatel kerkis Laiuse kõrvale ka teisi maarahvakoole, nagu Vändra, Iisaku, Paistu jt. kihelkonnakoolid, kus kor-

raldati "turnipidusid". 80-ndate aastate teine pool kujunes maarahvakoolide poolt korraldatud "turnipidude" kõrgperioodiks.

Kuigi eesti maarahvakoolidele olid eeskujuks linnakoolide võimlemispeod, erinesid nende "turnipeod" otsustavalt oma sisult linnakoolide omast. Maarahvakoolide pidustused haarasid kaasa ka teiste kultuuri- ja huvialade viljelejaid. Pidustustel esinesid õpilaste kehaliste etteastete kõrval pasunakoorid, laulukoorid ja näiteringid. Pidustuste korraldajad pidasid sütitavaid kõnesid kasvatuslikel, rahvahariduslikel ja rahvuslikel teemadel.

"Turnipidude" eesmärkideks möödunud sajandi teisel poolel oli, lisaks soovile näidata õppeaasta jooksul tehtud töö tulemusi ja propageerida võimlemist, arendada ja elustada kultuurielu maal, tõsta rahvuslikku eneseteadvust võitluseks saksa mõisnike ja pastorite ning tsaarivalitsuse reaktsoonilise rahvuspoliitika vastu. Pidustused lakkasid 90-ndatel aastatel valitsusringkondade reaktsoonilise haridus- ja venestuspoliitika tõttu.

XX sajandi künnisel sundis töölisliikumise kasv tsaarivalitsust mõnevõrra nõrgendama poliitilist survet ja tagasi tõmbuma venestuspoliitika järjekindlast rakendamisest riigi ääremaaades. 1905.-1907. aasta revolutsiooni tulemusena lubati koolides õpetada kahel esimesel õppeaastal emakeeles ning asutada emakeelseid erakooli. Võimlemispidustuste korraldamise mõte tõstetigi uuesti üles pärast rohkem kui kümneaastast vaheaega erakooli ülalpidavate eesti seltside poolt. Üheks esimeseks oli Pärnu Eesti Kooli Selts. Seejuures ei rahuldunud selts enam üheõhtuse võimlemispidustuse läbiviimisega ühe üksiku kooli poolt, vaid püüdis haarata kõiki Pärnus tegutsevaid eesti kooli mitmepäevase üritusega. Esimene selline pidustus toimus 1912. a. kevadsuvel. 1913. a. pidustustest kutsuti aga juba osa võtma ka spordiseltside võimlemisrühmi, lisaks kohapealsetele ka Sindist ja Tallinnast, samuti kohalikke laulukoore. 1914. a. pidustus oli veelgi ulatuslikum, kestes kolm päeva. Esimesel päeval olid kavast ettekanded kasvatuslikel teemadel, teisel päeval toimusid pidustused võimlemisrühmade ja laulukooride ettekannetega, kolmandal päeval

viidi läbi mitmesuguseid töökoosolekuid ja õppekursioone.

Pärnu Eesti Kooli Seltsi noorsoopidustused ei erinenud oma sisult eelmise sajandi teisel poolel toimunud "turnipidudest". Nii nagu siis, nii ka nüüd oli pidustuste pearõhk asetatud õpilaste kehaliste võimete väljakujundamisel tehtud tööst kokkuvõtete tegemisele ja osavõtjate rahvustunde tõstmisele. Pidustustel ei puudunud ka kehakultuuri propaganda külg. Uudne oli aga pidustuste ulatus. Ühe kooli raamest olid need kasvanud ülelinnalise ja maakonna teisi kooli ning selle haaravaks ürituseks. Pidustuste korraldamine katkes Esimese maailmasõjaga.

Kodanlikus Eestis võime eristada võimlemis- ja spordipidustuste kolme vormi. Esiteks õppiva noorsoo võimlemis- ja spordipidustused, teiseks üksikute spordiseltside ja -organisatsioonide võimlemispidustused ja võimlemisalaste ettekannetega sisustatud peoõhtud, kolmandaks Eesti Spordi Keskliidu poolt korraldatud üleriigilise ulatusega võimlemis- ja spordimängud, nn. Eesti mängud.

Õppiva noorsoo võimlemis- ja spordipidustusi organiseerisid koolide võimlemisõpetajad. Pidustused toimusid väga mitmesuguste nimetuste all (spordivõistlus, spordiolümpiaad, noorte püha, võimlemispäev jne.). Nende ürituste kava koosnes nii üksikute gruppide kui ka suuremate õpilashulkade võimlemisettekannetest ja võistlustest üksikutel spordialadel, nagu kergejõustikus, korvpallis, võrkpallis, riistvõimlemises, teatejooksudes jt. aladel. Pidustused toimusid nii ühe kooli kui ka linna, maakonna ja üleriigiliste üritustena. Pidustuste eesmärgiks oli kokkuvõtete tegemine saavutatud töötulemustest, parimate võistlejate ja koolide väljaselgitamine, sportliku saavutusvõime tõstmine, spordipropaganda noorsoo ja lastevanemate hulgas ja kontakti loomine kooli ja kodu vahel. Kodanliku Eesti haridusringkonnad ei suutnud aga lõplikult lahendada õppiva noorsoo spordipidustuste ja üleriigiliste võistluste küsimust.

Spordiseltside ja -organisatsioonide võimlemisõhtud korraldati tavaliselt spordipropaganda üritustena majandusliku kasusaamise eesmärgil. Nende otseseks ülesandeks oli võimlemise tutvustamine elanikkonnale, uute liikmete värbamine selt-

side juures tegutsevatesse rühmadesse ja seltside sissetulekute hankimine. Võimlemisesinemised viidi tavaliselt läbi teatrisaalides ja staadionidel, mis mahutasid küllaldaselt pealtvaatajaid, ja sageli mitme seltsi ühise üritusena. Samu eesmärke teenisid ka välismaiste võimlemisrühmade külalisesinemised. Sagedamateks võimlemisõhtute korraldajateks kodanliku diktatuuri perioodil olid Tallinna "Kalev", Tartu "Kalev" ja ÜENÜ Tallinna Võimlemise Instituut. Külalistena esinesid Soome ja Rootsi mitmesugused võimlemisrühmad. Spordiseltside, eriti aga ÜENÜ Tallinna Võimlemise Instituudi võimlemisrühmade etteasted põhjustasid sageli ajakirjanduses teravaid vaidlusi võimlemisjuhtide vahel.

Suurima ulatusega spordipidustusteks kodanlikus Eestis oma mastaabilt ja osavõtjate arvult olid "Eesti mängud", mis toimusid 1934. ja 1939. aastal. "Eesti mängud" analüüsisid ilmneb nende kaks eri külge. Ühe küljena paistab silma sportlaskonna püüd anda mängudele spordiliikumist elustav, saavutusitõstev ja kehakultuuri ja sporti propageeriv suund; teise küljena tuleb teravalt esile kodanlike riigivõimuorganite taotlus kasutada mängu "sõnakuuleliku noorsoo", "rahva ühtsuse", "koduse rahu" ja teiste kodanlusele vajalike ideede levitamiseks. Selle eesmärgi nimel võtsid mängudest osa spordiorganisatsioonide kõrval peaaegu kõik kodanlikud seltsid ja sõjaväelised ning poolsõjaväelised organisatsioonid.

Kuigi I "Eesti mängudest" lubati üle riigi osa võtta 5000 isikul, ulatus tegelik arv ainult umbes 2500-ni. Võimlemisettekanne kõrval kuulusid pidustuste kavasse veel rahvatantsud ja spordivõistlused kergejõustikus, ujumises, jalgrattasõidus, pesapallis ja jalgpallis. Pidustuste raames korraldati ka üleriiklik kehakultuurinäitus, mis pidi saama aluseks rajatavale spordimuseumile ja andma tõuke eesti kehakultuuri ajaloo koostamiseks. Teatavasti ei suudetud kumbagi mõtet kodanlikus Eestis realiseerida.

Tuleb täielikult nõustuda kodanliku Eesti sporditegelaste arvamustega, et I "Eesti mängud" avaldasid innustavat mõju osavõtjatele, et need olid suurimaks spordipropaganda ürituseks Eesti spordiliikumises, kuid nõustuda tuleb ka hinnangu-tega, et mängud tõstsid esile spordiliikumise juhtide halva

kvaliteedi, näitasid spordiorganisatsioonide sisemisi ja omavahelisi tülisid ja hõõrumisi, et kodanlikud liidrid võitlesid omavahel positsiooni pärast spordiorganisatsioonides. Mängud ei aidanud kaasa kehakultuuri levikule elanikkonnas, sest needki võimlemisrühmad, mis tekkisid mängude ettevalmistamise käigus, lakkasid hiljem tegutsemast.

II "Eesti mängud" toimusid 1939. a. väga terava sisepoliitilise võitluse õhkkonnas. Nende puhul ilmsid veelgi selgemini sportlaskonna ja valitseva kodanluse vastuolud. Mängud pidid kaasa aitama noorsoo kasvatamisele "sõnakuulelikeks riigikodanikeks" ja nad "sulatama üheks distsiplineeritud tervikuks". Mängude läbiviimise tulemused aga näitavad, et valitsevate ringkondade lootused rahva koondamiseks kodanluse huvides ka seekord ei täitunud. Nii teatab "Eesti Spordileht", et "rahvahõredus ... valitses mitte ainult staadionil, vaid sealsest veel suuremal määral mitmes muus võistluspaigas". Võimlejate arvu kohta kirjutab sama ajakiri, et tegelikke osavõtjaid oli 50% ümber (registreeritud oli 12 305. A. T.). Isegi kodanluse häälekandja "Päevaleht", arvestanud kokku võimlejate kolonnid ja read, saab veidi üle 600 mees- ja 1300 naisvõimleja.

Mis puutub võistlusspordi aladesse, siis vaatamata pealtvaatajate vähesusele valitses võistlustel tihe konkruents. Võistlused toimusid pendelteatejooksudes, kergejõustikus, maadluses, tõstmises, vehklemises, tennises, ujumises, vee-remängus, jalgrattaspordis, poksis, korv- ja võrkpallis, jalgpallis ja purjespordis.

Pärast kodanliku võimu kukutamist Eestis algas ka eesti spordiliikumise ümberkorraldamine nõukogulikele alustele. Nõukogude Eesti kehakultuurlastele avanes võimalus osavõtuks üleliidulistest kehakultuurlaste pidustustest. 1941. a. kevadel organiseeris Eesti NSV kehakultuuri- ja spordikomitee õppekogunemise, kus toimus vabariigi delegatsiooni ettevalmistus üleliidulise kehakultuurlaste päeva paraadist osavõtuks Moskvas. Pidustuste eeltööd katkestas fašistliku Saksamaa kallaletung Nõukogude Liidule. Nõukogude tagalasse evakueerunud eesti sportlaskond võitles rindel ja alustas ettevalmistusi ülesehitustööks vabastatud Nõukogude Eestis. Oku-

peeritud Eesti NSV-s laiu masse haaravaid spordipidustusi ei toimunud.

Tarvitusele võetud abinõud võimaldasid kehakultuuri- ja spordiorganisatsioonide kiiret taastamist Nõukogude Eestis. Tööd alustasid kohalikud kehakultuuri- ja spordikomiteed, spordiühingud ja kehakultuuri spetsialistide ettevalmistamiseks TRÜ Kehakultuuriteaduskond.

1945. aastal 12. augustil toimunud seitsmendast üleliidulisest kehakultuurlaste päeva pidustustest Moskvast, millega tähistati ajaloolist võitu Saksamaa üle, võttis esmakordselt osa ka Eesti NSV delegatsioon. Kohaliku tähtsusega spordipidustused olid seega jõudnud üleliidulisele areenile. Eesti esindus on järgmistel aastatel osa võtnud kõikidest kehakultuurlaste päeva tähistamiseks korraldatud spordipidustustest ja pälvinud tähelepanu. Üleliidulistest spordipidustustest osavõtmine, tutvumine vennasvabariikide nõukogulike traditsioonidega, kodanlike spordipidustuste positiivsete külgede edasiarendamine avaldasid edasiviivat mõju meie vabariigi spordiorganisatsioonide poolt korraldatud spordipidustustele.

Keskseks spordisündmuseks õppivale noorsoole on Nõukogude Eestis iga-aastane üleriigiline spartakiaad. Koolinoorsoo spartakiaadid toimuvad alates 1949. aastast. 1963. a. spartakiaadil Tartus võisteldi 14. spordialal: kergejõustikus, jalgpallis, sportlikus võimlemises, males, korvpallis, võrkpallis, laskmises, tennises, lauatenнисes, ujumises, veepallis, vettehüpetes, aerutamises ja jalgrattaspordis. Spartakiaadi spordivõistluste kõrval on traditsiooniks kujunenud ühendatud õpilasrühmade võimlemisettekanded avapidustustel. Spartakiaadist võttis osa ligi 2000 koolinoort.

Esimene pärastõjaaegne spordipidustus toimus juba 1945. aasta kevadel. Selle organiseeris Tartu Riikliku Ülikooli Kehakultuuriteaduskond, kes korraldas RT "Vanemuises" võimlemisõhtu, kus tutvustati pealtvaatajatele õppeaasta jooksul saavutatud töötulemusi. Alates 1949. aastast kandusid esinemised teatrisaalist TRÜ spordipäeva nime all staadionile. Spordipidustuste eesmärgiks aasta töötulemustest kokkuvõtete tegemise kõrval oli parimate sportlaste väljaselgitamine ja

laialdane spordipropaganda üliõpilaste kaasatõmbamiseks kehakultuuri ja sporditööle. Osavõtjate arvult aasta-aastalt kasvades on pidustused muutunud ülelinnaliseks kehakultuuri ja spordipropagandaks. Pearõhk pidustustel asetseb üliõpilaste massivõimlemisel ja väiksemate gruppide võimlemisettekannetel.

Tartu Riikliku Ülikooli kõrval alustasid ka spordiorganisatsioonid ja -ühingud spordipidustuste korraldamist. Suuremate spordipidustustena tuleb märkida Tallinna I ja II spordimänge 1958. ja 1961. aastal, maanoorte I ja II spordimänge 1959. ja 1963. aastal ja Tartu I spordimänge 1961. aastal.

Spordimängude ülesandeks oli kehakultuuri ja spordi kui kommunistliku kasvatuselise ühe tähtsama vahendi juurutamine kõige laiemates elanikkonna hulkades, töötajate tervise tugevdamine, töövõime tõstmine, tervete eluviiside propageerimine, sportliku saavutusvõime tõstmine, hügieeniliste harjumuste kujundamine ja vaba aja veetmine.

Erinevalt kodanlikest "Eesti mängudest", kus osavõtjatena tegutses mõni tuhat kehakultuurlast ja sportlast paarikümne tuhande pealtnäolise ees, haarasid nõukogulikud spordimängud osavõtjatena kümneid ja sadu tuhandeid elanikke. See sai võimalikuks uute kehakultuuri rakendusvormide kasutusele võtmise tõttu pidustuste raames. Niisugusteks vormideks olid spordimängude märginormatiivide täitmine, jahi- ja kalameeste kokkutulekud, rahvuslike spordialade õhtud, matkajate kokkutulekud, spartakiaadide finaalvõistlused jne. Ei puudunud samuti massivõimlemise ettekanded, mis endiste harjutuskomplekside esitamise asemel olid kujunenud teemalisteks ettekanneteks. Üritustest osavõtmist illustreerivad järgmised arvud: Tallinna I spordimängude spartakiaadivõistlustest võttis osa 20000 töötajat, spordimängude märginormatiive käis sooritamas üle 29000 inimese, finaalvõistlustele staadionil rivistus ligi 9000 osavõtjat; Tallinna II spordimängude 1. astme märgi norme käis sooritamas üle 25000 ja 2. astme norme üle 16000 töötaja, üldse võttis spordimängudest osa võistlejatena ja aktivistidena kokku 67 752 isikut, võistlusi külastas umbes 68 000 pealinlast; Eesti NSV maanoorte I spor-

dimängudest võttis osa kõigil spordialadel kokku terves riigis üle 105 000 kehakultuurlase; maanoorte II spordimängude võistlustel ja üritustel startis 251 223 maanoort!

Ülalmärgitud üritused kinnitavad, et Nõukogude Eesti kehakultuuri- ja spordiorganisatsioonid on õigesti aru saanud NLKP programmi nõuetest - juurutada kehakultuuri ja sporti töötajate igapäevasesse ellu - ning rakendanud spordipidustused selle nõude täitmise teenistusse.

S i s u k o r d

<u>A. Tähnas.</u>	Maadluspordi tekkimine ja areng Eestis kuni 1920. a.	3
<u>L. Uustal.</u>	Suunad naiste kehakultuuriliikumises kodanlikus Eestis (1920.-1940. a.)	7
<u>V. Ehatamm.</u>	Töölisspordiliikumine kodanlik-natsionalistliku diktatuuri tingimustes (1924-1940)	16
<u>A. Jürisson.</u>	Kõrgema haridusega kehakultuurikaadri ettevalmistamisest kodanlikul perioodil Tartu Ülikoolis	19
<u>J. Laidvere.</u>	Mõningaid momente Eesti NSV kehakultuuriorganisatsiooni kujundamisest 1940. a. juunist kuni 1941. a. juunini	24
<u>M. Luik.</u>	Suusaspordi areng Eesti NSV-s a. 1945-1963	27
<u>A. Tiik.</u>	Spordipidustuste ajalooost Eestis	31

Tasuta

2013
5701111

TÜ RAAMATUKOGU



1 0300 00573385 4